

Lunga, Václav

Dle Počtů chrámu Páně milockýho : příspěvek k uměleckému vybavení kostela Všech svatých v Miloticích

Opuscula historiae artium. 2015, vol. 64, iss. 1, pp. 82-95

ISSN 1211-7390 (print); ISSN 2336-4467 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134411>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Dle Počtů chrámu Páně milockýho

Příspěvek k uměleckému vybavení kostela Všetech svatých v Miloticích*

Václav Lunga

This study is based on an analysis of previously unknown sources located in the Roman Catholic Parish Office in Milotice near Kyjov (accounting ledgers in particular) and presents much new information on how the construction of the Church of All Saints progressed in the 18th century. The work of several prominent central European baroque artists can be found in the church. A previously unknown stage in the church's structural history was its renovation in 1742, which was done directly in connection with the second stage of the baroque renovation of the castle in Milotice under the owner and patron of the church Karl Anton Serényi (1681–1746). From the accounting ledgers it is possible to precisely establish the dates on which the baroque furnishings of the church were acquired between 1767 and 1775 at the initiative of the second dean Bartholomäus Josef Goltmann (1724?–1797) and a patron of the church, Franz Ludwig Serényi (1705–1780). Based on the ledgers it is also possible to confirm the presence of artwork by Josef Stern (1716–1775) and Andreas Schweigl (1735–1812), as well as newly discovered contributions by Franz Laurenz Korompay (1723–1779), Andreas Bleiberger, and other artists and craftsmen.

Key words: painting; sculpture; Milotice/Milotitz; Moravia; 18th century; Ondřej Schweigl; Josef Stern; František Vavřinec Korompay; Ondřej Bleiberger

Mgr. Václav Lunga
Diecézní muzeum, Brno / Diocesan Museum, Brno
e-mail: vasklunga@gmail.com

Milotice u Kyjova se tradičně těší zájmu historiků a historiků umění především díky známému serényiovskému zámku, na jehož realizaci a výzdobě se podílela celá řada významných barokních umělců. O něco menší pozornosti se dostalo nedalekému farnímu kostelu Všetech svatých, ve kterém však byla díky Vlastě Kratinové, Pavlu Preissovi, Miloši Stehlíkovi, Ivo Krskovi, Bohumíru Samkovi, Michael Šeferisové Loudové a nejnověji Petru Ariječukovi rozpoznána umělecká díla několika předních barokních umělců působících v 18. století na Moravě – malířů Josefa Sterna (1716–1775), Josefa Tadeáše Rottera (1701–1763) a Františka Vavřince Korompaye (1723–1779) a sochaře Ondřeje Schweigla (1735–1812).¹ Dopusud nejpodrobnějšího umělecko-historického zhodnocení se uměleckému zařízení milotického kostela recentně dostalo v katalogu výstavy děl Josefa Sterna.² Cílem této stati je upozornit spíše na několik dosud neznámých pramenů, které významně doplňují a rozšiřují dosud známá historická fakta týkající se předmětné stavby.

Ke stavebním dějinám kostela Všetech svatých v Miloticích, ať se to týká stavby samotné, či vybavení jeho interiéru a exteriéru, se toho podle dosavadního průzkumu nachází ve veřejnosti přístupných fondech jen velmi málo.³ Řadu nových informací a upřesnění však přinesl průzkum veřejnosti nepřístupných archivních pramenů uložených v budově Římskokatolického farního úřadu v Miloticích – pro 18. století se jedná zejména o účty kostela,⁴ děkanskou matriku z roku 1780⁵ a starší, autorem před nedávnem objevený (první) díl farní kroniky.⁶ Část zjištění byla publikována již dříve,⁷ kompletní přehled nových informací ke stěžejním kapitolám ze stavební historie milotického kostela přináší ovšem až tato stať.

První etapa výstavby nového kostela v Miloticích (1697–1703)

Starý kostel v Miloticích se vlivem času, válek a nepokojů stával ve druhé polovině 17. století životu nebezpečným –

1 – Interiér farního kostela Všetech Svatých v Miloticích, 1767–1775

v roce 1673 byly ve zdech velké trhliny a část kůru musela být rozebrána, aby se nezřítla.⁸ Podle popisu organizátora stavby nového kostela faráře Jana Františka Paukara (farářem 1690–1719) trvala stavba nového kostela pět let a probíhala v letech 1697 až 1701. V následujících dvou letech (1702–1703) se kolem kostela stavěl „hřbitov a osárium“.⁹ Dací výstavby do let 1697 až 1701 potvrzují také sumy vydání v účtech kostela.¹⁰

Vybudování nového chrámu a přilehlého areálu záleželo rovněž na zapojení farníků a na velkorysém podpoře majitelů miloticického panství a zároveň patronů kostela, rodu Serényni. Na stavbu celého komplexu byly kromě jiného také použity cihly ze starého chrámu a hřbitova, „*gessto temerz z samích Czihel byl*“. Celkové náklady činily dle Paukerova popisu částku 2803 zlatých 39 kr.¹¹

Výčet položek v kronice, ani účetní kniha obsahující pouze jednoduché zápisy, však neuvádí autora architektonických plánů kostela. Jím snad mohl být Jan Křtitel Erna (†1698), jehož služby Serényiové využívali poměrně často (Bojkovice, Lomnice u Tišnova).¹² Pokud však projektoval i kostel v Miloticích, vlastní stavbu již nerealizoval.

Hřbitov kolem nově vystavěného kostela byl v letech 1702 a 1703 obehnan novou zdí z cihel se dvěma vstupy. V severním rohu bylo ve stejné době zbudováno osárium

z cihel, kryté šindelem.¹³ Na hřbitovní zeď bylo pravděpodobně hned v roce 1703, nejpozději však 1717, umístěno sousoší Malé Kalvárie.¹⁴ Patrně kolem poloviny 18. století byla ohradní zeď osazena sochami sv. Jana Nepomuckého od Josefa Leonarda Webera (1695–1771) a sv. Jana Křtitele, kterého zhotovil doposud neurčený autor.¹⁵ Další kamenné skulptury sv. Floriána, Izidora, Josefa a Anny od Ondřeje Schweigla (1735–1812) byly na zeď umístěny s velkou pravděpodobností na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 18. století,¹⁶ kdy se Schweigl podílel na sv velké úpravě interiéru kostela (viz dále).¹⁷

Roku 1785 došlo k založení nového hřbitova za vesnicí a v roce 1787 ke zrušení hřbitova kolem kostela.¹⁸ Ohradní zeď tak pozbyla jeden ze svých hlavních důvodů existence. Kromě toho její situování, kdy rolnické domy nebyly od ní vzdáleny „*ani ne z sáhy*“, skutečnost, že zasahovala do silnice, a fakt, že její opravy byly nákladné,¹⁹ způsobilo, že na počátku 19. století za faráře Josefa Dědka (farářem 1798–1814) začala překážet.

V účetnictví za rok 1802 se hovoří o chystané opravě krovů kostela, stejně jako o opravení ohradní zdi.²⁰ Následující rok však zřejmě pro nepřízeň doby k zamýšleným rekonstrukcím nedošlo. Roku 1803 se totiž dál počítá s budoucí výměnou krovů, nikoliv však už s opravou bývalé hřbitovní zdi.²¹

2 – Josef Rotter, Ondřej Schweigl a další, **boční oltář Nejsvětější Trojice**, 1767–1768, oltářní obraz před 1763. Milotice, farní kostel Všech svatých

3 – Rozdílná barevnost a povrchová úprava menzy a retabula oltáře **Panny Marie Bolestné**, před 1744 (menza), 1767–1768 (retabulum). Milotice, farní kostel Všech svatých

V březnu 1804 byla konzistoři adresována žádost, kterou vyhotovil vrchnostenský úředník a podepsal farář Dědek, o povolení strhnout ohradní zeď, srovnat kopeček, na němž kostel stojí, sochy ze zdi kolem chrámu následně vhodně rozmístit a okolo kostela vytvořit „věnec“ z topolových stromů. Zbořením zdi měl být umožněn lepší přístup hasičské stříkačky („*Spritze*“) ke kostelu v případě požáru, měl tak být zajištěn lepší odtok dešťové vody, nemalou roli hrály i estetické důvody a fakt, že oprava a další udržování zdi by bylo nákladné.²² Konzistoř tento návrh v květnu 1804 po předchozím vyjádření kyjovského děkana odsouhlasila.²³

Vinou napoleonských válek a hospodářské krize však k zamýšlené úpravě kostelního areálu nedošlo. V inventáři kostela z 15. října 1804 je napsáno, že se kolem kostela rozkládá „*poměrně vysoká zeď, na které stojí různé sochy, jež je však v současnosti zchátralá.*“²⁴ 18. září 1807 vypukl v blízkosti kostela (a zdi) požár, který se vlivem silného větru přenesl i na chrám a zničil hlavní věž, sanktusník i varhany.²⁵ Oprava zdi musela ustoupit nutné rekonstrukci samotného

kostela, která probíhala v letech bezprostředně po požáru.²⁶ O zdi znovu slyšíme až v účtech pro rok 1813: kostelní hotovost má být využita na vybělení kostela a rovněž na ohradní zeď, která „*vyžaduje velkou opravu.*“²⁷ Podle účetnictví došlo na ohradní zeď konečně až v roce 1817 – zedník totiž dostal zapláceno 78 zlatých za nahazování a opravování („*Anwerfung und Ausbesserung*“) zdi kolem kostela (materiál ani další položky však zaúčtovány nebyly).²⁸ Zdá se tedy, že kostelní zeď si i přes několikeré snahy o zbourání,²⁹ chátrání na počátku 19. století a následnou generální opravu ponechala svou podobu z 18. století, třebaže částečně pozměněnou.³⁰

Renovace kostela roku 1742

Účetnictví z počátku čtyřicátých let 18. století poukazuje na důležitou renovaci milotického kostela v roce 1742, jež byla veřejnosti dosud neznámá. Hlavním bodem této obnovy byla, kromě provedení různých „*zvenitřních*“ oprav (více bohužel nespecifikovaných), restaurace vnějšku chrámu,

4 – Josef Stern, František Vavřínek Korompay, Ondřej Schweigl a další, **boční oltář sv. Jana Nepomuckého**, 1770–1774. Milotice, farní kostel Věch svatých

5 – Josef Stern, František Vavřinec Korompay, Ondřej Schweigl a další, **boční oltář sv. Bartoloměje**, 1770–1774. Milotice, farní kostel Všech svatých

především stavba nové hlavní bání – ta původní totiž vzala za své při vpádu kuruců 21. srpna 1705.³¹ Věž byla od 1705 zakryta jenom jednoduchou jehlancovou stříškou, jak lze vidět na jediné dochované vedutě Milotic.³²

Důvodů renovace, na kterou konsistoř povolila již 14. srpna 1741 vydat 400 zlatých z kostelní hotovosti,³³ bylo několik. Poté, co byla kolem 1735 o patro zvýšena budova fary a 1738 založeno v Miloticích děkanství, bylo třeba, aby i kostel splňoval určitou reprezentativní úroveň. To byl jistě zájem nejenom prvního milotického děkana Karla Kryštofa Ležatky (farářem 1729–1757), ale rovněž patrona Karla Antonína Serényiho (1681–1746). Vždyť obnova kostela probíhala současně s druhou fází barokní přestavby milotického zámku, jež je datována do let 1738–1743.³⁴ Stavební úpravy obou komplexů byly navíc propojeny osobou stavitele (viz dále). V této době probíhala také výstavba nového filiálního kostela v nedalekém Mistříně, jehož dostavba se datuje rokem 1743.³⁵ Zdá se však, že se mistřínský kostel budoval i po tomto roce – dne 22. května 1760 v Miloticích ve věku 50 let náhle zemřel Bernard Etgens („*Etgehens*“),³⁶ který je v úmrtní matrice popsán jako „*magister Murunius*“, jež pracoval na věžích v Mistříně a ve Vracově.³⁷ Jedná se snad o příbuzného brněnského malíře a freskaře Jana Jiřího Etgense (1691–1757).

V celé renovaci milotického kostela v roce 1742 figuruje jméno zednického mistra Martina Pahnosta, který současně vedl přestavbu milotického zámku.³⁸ Nutno dodat, že Pahnost zřejmě pracoval i na přestavbě farní budovy o sedm let dříve, jejíž průčelí je dle Bohumila Samka velmi blízké architektuře zámku.³⁹ O Martinu Pahnostovi toho víme velmi málo, kromě toho, že pocházel z Milotic, ve druhé čtvrtině 18. století figuruje jako hodonínský primátor.⁴⁰

V účtech z roku 1742 je Pahnost označován jako „*Mauermistr Hodonský*“ a dozvídáme se, že s ním byly uzavřeny dva kontrakty. Podle prvního postavil novou bání a omítnul kostel zvenku („*od stawieni Wieże, a Obmytani zwenku czeliho Kostela*“), za což obdržel částku 210 zlatých. Na základě druhé smlouvy předělal starou římsu, zhotovil nové hlavice pilastrů a „architekturu“ („*od przedielawani stariho Gešimsu, a dielani Nowich Capitalu, a Architektury*“) – není ovšem jasné, zda se zhotovení nové „architektury“ týkalo pouze hlavní věže, či celého kostela. Za druhý kontrakt, kde bylo započítáno ještě líčení kostela a hřbitovní zdi, obdržel celkem 170 zlatých.⁴¹

Tesařské práce na hlavní věži a sanktusníku prováděl tesařský mistr Jan Feltlein z Brna – za práci i za materiál obdržel podle smlouvy 300 zlatých. Plech na pobití obou věží dodal brněnský klempíř Josef Kaner (obdržel celkem 401 zlatých). Kromě toho se také měnily laty na kostelní střeše,

kostel se přikrýval skřidlicí a dělal se celý nový krov sakristie. Dozvídáme se také, že zedničtí tovaryšové opravovali „pavlače“ (2 zlatých 42 kr.), čímž mohl být myšlen nějaký, dnes již neexistující architektonický prvek na věži (snad v oknech u zvonů) v podobě atiky či balustrády. Věž měla také hodiny, neboť bylo vyplaceno 30 zlatých za „*Przedielawani, Sprawowani, a Puczowani Hodyn*“ – hodiny byly v podobě kovových ručiček a na zdi namalovaného ciferníku.⁴² Celková generální oprava v roce 1742 vyšla přibližně na 1330 zlatých.⁴³

Zařizování interiéru kostela (1767–1775)

Vnitřní vybavení nového milotického kostela dostavěného 1701 bylo z počátku velmi skromné a pocházelo ze starého chrámu. Kromě hlavního oltáře Všech svatých zde v roce 1717 stály zatím pouze dva boční oltáře při vítězném oblouku – oltář Panny Marie Bolestné a Nejsvětější Trojice. Z jakého materiálu byly zhotoveny, se odnikud nedozvídáme. Pouze o hlavním oltáři se píše, že byl provizorní, malých rozměrů a s vlastním portatilem. Vedly k němu tři dřevěné stupně a jeho svatostánek byl dřevěný a kolorovaný. Kostel byl benedikován 1709 farářem Paukarem.⁴⁴ Nový hlavní oltář, bohužel bez bližší specifikace, pořídil až farář Kristián Dominik Kirsteiner (farářem 1719–1729) v roce 1720.⁴⁵ Od 1720 až do vysvěcení kostela v roce 1744 prameny nepřínášejí o oltářích a jiném vnitřním vybavení žádnou zprávu.

6 – Nástavec bočního oltáře sv. Bartoloměje – detail, 1770–1774.
Milotice, farní kostel Všech svatých

7 – František Vavřinec Korompay, **Sv. Otýlie**, obraz na predele oltáře sv. Jana Nepomuckého, kolem 1774. Milotice, farní kostel Všetech svatých,

Dne 10. srpna 1744 konsekroval olomoucký biskup Jakub Arnošt z Lichtenštejna-Kastelkornu (1690–1747; olomouckým biskupem 1738–1745) čtyři oltáře: hlavní k počtě Všetech svatých a boční Panny Marie Bolestné, Nejsvětější Trojice a Svatého Kříže.⁴⁶ Posledně jmenovaný oltář tedy musel vzniknout mezi léty 1717 až 1744. O stavu, v jakém se oltáře při svěcení nacházely, zda byly kompletně vybaveny či ne, prameny nic neprozrazují. Je možné se domnívat, že oltáře měly zděnou pouze menzu – v roce 1744 se totiž platí zedníkovi za zazdívání oltářních kamenů,⁴⁷ a provizorní, snad dřevěné retabulum (o oltáři Svatého Kříže se totiž ještě na počátku 19. století píše, že byl dřevěný).⁴⁸ Těto domněnce nasvědčuje také určitý nesoulad mezi technikou povrchové úpravy a barevnosti menzy a nástavce dvou bočních oltářů Nejsvětější Trojice a Panny Marie Bolestné. [obr. 3] Zdá se, že nad oběma menzami zhotovenými před rokem 1744 byla ve druhé polovině šedesátých let 18. století postavena nová zděná retabula.

K celkovému dobudování interiéru kostela došlo za druhého milotického děkana Bartoloměje Josefa Goltmana (farářem 1757–1797)⁴⁹ a patrona Františka Ludvíka Serényiho (1705–1780), který byl kanovníkem (od 1772 proboštem) olomoucké kapituly, kanovníkem a prelátem

brněnské kapituly a znojenským arciknězem.⁵⁰ O Františku Ludvíkovi lze říci, že dbal o sakrální stavby na svém panství, které mu připadlo v roce 1762: jistě se zasloužil o vysvěcení kaple sv. Jana Nepomuckého v milotickém zámku 1765, v letech 1773 až 1780 dotoval výstavbu nového kostela ve Vlkoši u Kyjova (kde se nechal nakonec i pohřbít) a milotický kostel, kromě níže uvedeného, vybavil rokokovým kalichem, monstrancí a sadou svícňů.⁵¹ Tuto vskutku velkou přeměnu interiéru v pozdně barokním duchu lze ve světle kostelního účetnictví datovat do let 1767 až 1775.

Za první fázi úprav interiéru můžeme považovat dobudování dvou bočních oltářů Nejsvětější Trojice a Panny Marie Bolestné, respektive jejich retabulum, v letech 1767–1768. Účetní zápisy informují o této stavební záležitosti poněkud zmateně. V roce 1767 je účtováno jmenovitě pouze za oltář Nejsvětější Trojice.⁵² Z účetnictví následujícího roku se ale dovídáme, že už v minulém roce byl mramorován také oltář Panny Marie Bolestné (poněvadž polovici nákladů na nádeníka zaplatil jistý Karel Režný).⁵³ Ovšem ve vydáních pro rok 1768 jsou zaúčtovány opět pouze práce na oltáři Nejsvětější Trojice: řezbáři a stolaři dáno 75 zlatých, za štafírování a pozlacování vyplaceno 85 zlatých.⁵⁴

Nezaevidování výstavby oltáře Panny Marie do nákladů je s velkou pravděpodobností dáno tím, že jeho úprava nebyla financována z kostelní pokladny (něco podobného se stane v další fázi úprav). Zdrojem financování tohoto oltáře byly pravděpodobně donátoři a dobrodinci, popřípadě členové obou zbožných bratrstev,⁵⁵ jejichž „potřebám“ oltář sloužil (v úctech bratrstev uložených opět v budově Římskokatolického farního úřadu v Miloticích se ovšem žádná podobná položka neobjevuje). Rok 1768 můžeme považovat za dobu dokončení obou bočních oltářů, poněvadž v dalších letech už v účetnictví nefigurují.⁵⁶

Na základě formální analýzy lze souhlasit s názorem Miloše Stehlíka, že sochy na obou oltářích pocházejí z dílny Ondřeje Schweigla.⁵⁷ Obraz *Nejsvětější Trojice* a obraz *Sv. Florián* na oltáři Nejsvětější Trojice připisuje Petr Ariječuk Josefu Tadeáši Rotterovi (1701–1763),⁵⁸ který pracoval v Miloticích už kolem 1742, kdy vytvořil fresku nad schodištěm zdejšího zámku.⁵⁹ Pokud je skutečně autorem obou maleb tento brněnský malíř, musela plátina vzniknout před jeho smrtí 1763, a tudíž byla určena pro jinou kompozici oltářního retabula.

Oltář Panny Marie Bolestné původně zdobily obraz *Pieta* a menší plátina *Vyučování Panny Marie*. V polovině 19. století však došlo k pořízení nového obrazu Bolestné Panny Marie.⁶⁰ Z původní obrazové výzdoby tak zůstalo pouze plátina *Vyučování Panny Marie*, jehož autor nebyl dosud určen.⁶¹

Pro hypotézu o umístění starších obrazů na novější oltáře svědčí i určitá nesourodost oltářní architektury s rozměry obrazů, které na nich byly umístěny. Jejím nápadným projevem byla snaha sochaře vyplnit prázdný prostor rozměrnějšího mramorového oltářního retabula kolem menších obrazů rokokovými ornamenty na způsob „horror vacui“, což by mohlo hovořit i pro skutečnost, že Schweigl tyto oltáře nenavrhol, ale spíše jen sochařsky doplnil dílo kameníka či mramoráře.

Druhá fáze, jejíž závěr splývá se začátkem fáze třetí, představuje postavení dvou zcela nových bočních oltářů uprostřed lodi kostela, jenž byly nakonec zasvěceny sv. Janu Nepomuckému a sv. Bartoloměji. Jejich výstavbu můžeme dle první a poslední zmínky v pramenech datovat lety 1770 až 1774: oltářní kámen oltáře sv. Jana Nepomuckého byl 1770 posvěcen olomouckým pomocným biskupem Janem Karlem Leopoldem Scherffenbergem (světícím biskupem 1749–1771),⁶² proces budování oltářů (zasvěcení oltáře sv. Bartoloměji zde ještě ovšem uvedeno není) v roce 1771 zachycuje tzv. děkanská matrika,⁶³ 1772 byla nad těmito „malými oltáři“ měněna okna (což můžeme chápat jako úkon před plným dokončením retabula, poněvadž pak už by okna byla těžko přístupná),⁶⁴ a v roce 1774 mramorář Josef Havlíček z Habrovan provedl jejich „vybroušení“ („*Schleifung*“).⁶⁵ Rok 1774 můžeme považovat za rok dokončení obou oltářů, neboť jejich výzdoba byla (ne)vnesena do účetnictví – zápis obsahuje pouze informaci, že oba boční oltáře zaplatil „je-

den jistý dobrodinec“. Kostelní pokladnu tudíž vyšly na mola zlatých a účetní nepovažoval za nutné rozepsat autory jednotlivých kusů vybavení, tak jako tomu bylo například v případě hlavního oltáře.⁶⁶ V roce 1774 také darovalo několik (v účetní knize přímo jmenovaných) dobrodinců drobné peněžní dary na oltář sv. Jana Nepomuckého, což lze chápat jako snahu o eliminaci dlužné částky, která vznikla po definitivním dokončení oltáře. Poněvadž však byly oba oltáře zaplacený nejmenovaným dárce, šly tyto příspěvky na jiné vybavení kostela.⁶⁷

Autorem sochařské výzdoby obou bočních oltářů byl Ondřej Schweigl, velká oltářní plátina *Sv. Jan Nepomucký* a *Sv. Bartoloměj* namaloval Josef Stern⁶⁸ a autorem drobných předelových obrazů *Sv. Vendelín* a *Sv. Otýlie* byl dle Miloše Stehlíka a Petra Ariječuka František Vavřinec Korompay (1723–1779).⁶⁹

Původně však měl být pendantem k „českému“ světcu Janu Nepomuckému (jehož oltář zdobí sochy mučednic sv. Kateřiny Alexandrijské a sv. Barbory) „moravský strážce zpovědního tajemství“ Jan Sarkander.⁷⁰ Koncepte protějšku „českého“ a „moravského“ nebe umocňují také Schweiglovy sochy sv. Cyrila a Metoděje, jež dnes stojí na oltáři určeném původně pro Jana Sarkandera. Pro sarkanderovský oltář hovoří také fakt, že v horní části nástavce se stejně jako u oltáře Jana Nepomuckého nachází vedle palmové ratolesti také jazyk, který byl po změně patrocinia alespoň povrchově upraven, snad aby vypadal jako fragment Bartolomějovy kůže.⁷¹ [obr. 6]

Hlavním argumentem pro tuto hypotézu je popis oltářů milotického kostela v děkanské matrice, která vznikla při generální vizitaci farnosti ve dnech 8. až 12. září 1771.⁷² Podle tohoto popisu byly oba oltáře v září 1771 v procesu výstavby a ještě nebylo zřejmé, která strana lodi bude patřit tomu kterému oltáři (dnes jsou oltáře oproti děkanské matrice z roku 1771 prohozeny).⁷³ Třebáže oltářní kámen pro oltář sv. Jana Nepomuckého byl dle inventáře z roku 1804 posvěcen už v roce 1770, děkanská matrika ukazuje, že ještě o rok později nebyl oltář dokončený, snad zatím stála jenom menza se zde vloženým portatilem. V popise totiž stojí: „*Secundum* [=druhý oltář na evangelní straně] *In Honorem S. Joannis Nepomuceni actu erigitur*“.⁷⁴

U jeho protějšku se v roce 1771 však stále ještě počítalo s tím, že bude zasvěcen moravskému strážci zpovědního tajemství Janu Sarkanderovi. V matrice stojí: „*Secundum* [=druhý oltář na epištolní straně] *exigitur in honorem S. S. Martirum cum intentione, ut si Venerabilis Servus Dei Beatificaretur Ejusdem honori (správně honoris) obveniat*“.⁷⁵ Tedy, že oltář je stavěn k počtu svatých mučedníků, kdy ke konkrétnímu zasvěcení dojde, jakmile bude dotýčný ctihodný služebník Boží prohlášen za blahoslaveného. Přičemž množné číslo „k počtu svatých mučedníků“ se nemusí nutně chápat tím způsobem, že by měl být oltář zasvěcen kromě Sarkandera ještě dalším světcům z řad martyřů. Plurál byl jistě myšlen tak, že Jan Sarkander měl rozšířit řady uctívaných mučedníků.

8 – František Vavřinec Korompay, **Sv. Vendelín**, obraz na predele oltáře sv. Bartoloměje, kolem 1774. Milotice, farní kostel Všech svatých

Byli to snad právě generální vizitátoři v září 1771 a také skutečnost, že Sarkanderova beatifikace dále nepostupovala, vždyt olomoucký kanovník (od 1772 probošt) František Ludvík Serényi měl vše z první ruky, která přiměla objednavatele ke změně zasvěcení. Za předpokladu, že tím neznámým dobrodincem, jenž zaplatil oba boční oltáře, byl farář Bartoloměj Goltmann (který by v opačném případě na celkovou přestavbu interiéru dle účetnictví ze svého nijak finančně nepřispěl),⁷⁶ bylo patrocinium změněno ve prospěch Goltmannova křestního patrona. Někdy v této době došlo ke změně objednávky u Josefa Sterna. Michaela Šeferisová Loudová se také domnívá, že tvář sv. Bartoloměje na Sternově obraze je kryptoportrétem samotného Bartoloměje Goltmana.⁷⁷ Kult sv. Bartoloměje se na rozdíl od kultu nepomucenského v Miloticích nijak nepřestoval.⁷⁸

Ve světle těchto skutečností je možné obraz se sv. Janem Nepomuckým, o jehož oltáři bylo rozhodnuto hned na počátku, datovat do období kolem 1770. Naproti tomu plátno se sv. Bartolomějem je mladší, vzniklo mezi léty 1771 a 1774. Tomu by odpovídala i nižší úroveň koloristického

provedení, charakteristická pro Sternovo závěrečné období způsobené nejenom jeho pokročilým věkem.⁷⁹

Ve třetí fázi v letech 1774 a 1775, do které můžeme díky podrobným účetním zápisům nahlédnout poměrně hlouběji, došlo ke zhotovení nového vybavení presbytáře: byl postaven hlavní oltář, dva výklenky (abak a sedes), nástavec křtitelnice a kazatelna. Obraz Všech svatých byl dodán a umístěn na hlavní oltář v roce 1774 a Stern za něj obdržel částku 178 zlatých.⁸⁰ František Vavřinec Korompay ve stejné době dodal obrazy sv. Aloise a sv. Alexeje do ostění výklenků v presbytáři. Za obě jmenované malby obdržel 16 zlatých.⁸¹ Sochařskou výzdobu hlavního oltáře za 250 zlatých vytvořil v roce 1774 Ondřej Schweigl.⁸² Společně s dřevěnými sochami Víry a Lásky po stranách retabula a andělů v nástavci provedl sochař také práci na dvou nikách v presbytáři, „odevzdal“ relikviář(e) ke „sv. Janu a Františku“ (nevíme, o co se přesně jedná, patrně nedochováno; lokalizací jsou snad míněny obrazy *Smrt sv. Františka Xaverského* a *Mrtvola sv. Jana Nepomuckého* do r. 2008 umístěné u varhan) a relikviáře

9 – Ondřej Schweigl a další, **boční oltář sv. Kříže**, 18o8. Milotice, farní kostel Všech svatých

na hlavní oltář (tj. dřevěné zlacené sochy andělů s relikviáři po stranách svatostánku) za celkem 82 zlatých. Do částky 82 zlatých byla zahrnuta také blíže neurčená Schweiglova práce nad sakristiovými dveřmi.⁸³ Jednalo se pravděpodobně o reliéf, dnes už nedochovaný, poněvadž o několik položek dále nejmenovaný stolař vyhotovil „*polooválný okrouhlý rám ke dvěma oválným štukovým obrazům*“ („*Auf 2 Obwal Rundte Gibsene Bylder Halbrundene Stab Ramen Gemacht*“).⁸⁴ Účty rovněž zaznamenávají práci na čtyřech pontifikálních křeslech (4 zlaté 30 kr.), zde však není jasné, jestli se tato položka vztahuje ke Schweiglovi.⁸⁵

Kromě Josefa Sterna, Františka Vavřince Korompaye a Ondřeje Schweigla máme doloženy další umělce a řemeslníky, kteří se v roce 1774 podíleli na výzdobě interiéru milotického kostela. Kameník Josef Stabel z Olomouce vydláždil presbytář (93 zlatých 27 kr.) a Jan (Felix) Ležatka (1741–1807) z Kroměříže instaloval mramorové stupně k hlavnímu oltáři, ke dvěma nikám, křtitelnici a stupeň na rozhraní mezi lodí a presbytářem (celkem 196 zlatých).⁸⁶ „*Mramolír*“ Josef Havlíček z Habrovan „mramoroval“ hlavní oltář (200 zlatých), kazatelnu a dvě niky (125 zlatých) a ostění vchodových dveří (12 zlatých).⁸⁷ Brněnský štafír Ondřej Bleiberger zlatil a ještě i jinak dekoroval („*Verguldung Etc.*“) ozdobné doplňky pro hlavní oltář (300 zlatých), pro dva výklenky, dnes nedochovaný objekt nad sakristiovými dveřmi, dva relikviáře (myšleno na hlavním oltáři) a relikvie ke „*sv. Janu a Františku*“ (celkem 66 zlatých).⁸⁸ Blíže nejmenovaný truhlář z Brna obdržel za svatostánek a za další práci na hlavním oltáři 50 zlatých a 15 zlatých za čtyři pontifikální křesla.⁸⁹

V roce 1774 došlo podle účetnictví také k otevření hrobky pod kostelem, jež měla od doby postavení chrámu vchod mezi bočními oltáři Nejsvětější Trojice a Bolestné Panny Marie,⁹⁰ a k vystavení nové přístupové chodby s vchodem venku na boční straně kostela.⁹¹ Vstup z kostela byl zřejmě při pokládání nové dlažby zrušen (práce na venkovním vchodu do hrobky jsou zmíněny ještě v roce 1776).⁹²

Na konci výčtu výdajů pro rok 1774 stojí věta: „*díky opravdu hojným časům, mramolíři, sochaři a štafířovi vydáno o zl.*“⁹³ Pravděpodobně se jedná o narážku na dary různých dobrodinců, zejména však na dar Františka Ludvíka Serényiho v hodnotě 1000 zlatých,⁹⁴ které tyto položky pokryly. Podle účtů bylo v roce 1774 dáno na nové vybavení kostela více než 1800 zlatých. Pokud bychom měli započítat i výdaje na boční oltáře sv. Jana Nepomuckého a sv. Bartoloměje, jež ale neznáme a do této fáze vlastně nepočítáme, výsledná částka by byla mnohem vyšší.

Završení přeměny presbytáře se uskutečnilo následujícího roku, kdy přijel Ondřej Schweigl osadit kazatelnu reliéfními symboly čtyř církevních otců a sochou anděla s deskami Desatera a nástavec křtitelnice se sousoším Kristova křtu za 140 zlatých. V roce 1775 byl přítomen také Ondřej Bleiberger, kterému byla vyplacena částka 96 zlatých za štafírování a zlacení těchto Schweiglových ozdob.⁹⁵

Celkem bylo z kostelní hotovosti vynaloženo na závěrečnou fázi úprav interiéru milotického kostela v letech 1774 a 1775 přibližně 2 050 zlatých. Dobrodinci v čele s olomouckým proboštem Františkem Ludvíkem Serényim na tento podnik přispěli částkou asi 1 200 zlatých, na zbytek farář Bartoloměj Josef Goltman vypůjčil v letech 1773–1775 sumu 808 zlatých 41 kr. Ta byla splacena teprve roku 1785.⁹⁶ Až do počátku 19. století se kromě pravidelných údržeb a drobných oprav na fixním vybavení chrámu nic nezměnilo.

Oltář sv. Kříže (1808)

První léta nového století však byla pro kostel velmi dramatická – 18. září 1807 požár ze vsi zapálil hlavní věž, střechu kostela i sanktusník. Žárem se roztavily zvony a oheň poškodil také varhany.⁹⁷ Opravy proběhly v následujících letech: věž byla na dalších sto let zakryta jenom jednoduchou jehlancovou stříškou (ke stavbě dnešní báně došlo v roce 1911), z roztavených zvonů se ulily tři nové zvony a byly opraveny varhany.⁹⁸ Vše šlo opět mimo účetnictví, s velkou pravděpodobností ze soukromých peněz patrona, hraběte Karla Bernarda Serényiho (1748–1811) a faráře Josefa Dědka (farářem 1798–1814).⁹⁹ Malá věž nad presbytářem byla znovu vystavěna až v roce 1826.¹⁰⁰

V roce 1808 došlo rovněž ke zhotovení nového zděného bočního oltáře sv. Kříže, který byl doposud dřevěný. Nevíme, zda byl poškozen ohněm, nebo k jeho vzdělání vedly jiné důvody.¹⁰¹ Nicméně zůstává faktem, že tento oltář stál v bezprostřední blízkosti kůru a ohněm poškozených varhan (varhany v této době byly umístěny ještě blíže kůrovému zábradlí, tedy blíže tomuto bočnímu oltáři, než jsou dnes).¹⁰² Autorem oltářní architektury, sochy Ukřižovaného, dvou adorantů i andělích hlaviček v nástavci byl opět Ondřej Schweigl (další andělé nesoucí dříve nástroje Kristova umučení v horní části retabula však Schweiglovou rukou nevznikli).¹⁰³ Na Schweiglovo autorství ukazují formální znaky jeho klasicistně pojatých andělských figur i Krista na kříži, stejně jako typologie dekorace (zejména v případě antikizujících váz po stranách retabula), jejichž řešení je v řadě ohledů blízké dalším sochařovým realizacím z počátku 19. století (Brno – kostel sv. Josefa, Jaroslavice, Oslavany atd.)

Za předpokladu, že se Ondřej Schweigl podílel na všech milotických oltářích, můžeme na kostele v Miloticích pozorovat všechny etapy tohoto umělce. Od jeho „*rokokového*“ období (oltáře Panny Marie Bolestné a Nejsvětější Trojice), přes fázi vrcholnou (hlavní oltář, boční oltáře sv. Jana Nepomuckého a Bartoloměje, křtitelnice a kazatelna) až po období pozdní z počátku 19. století (boční oltář sv. Kříže).

Účty opravy kostela ani zhotovení nového oltáře nezachycují. Důvodem je opět skutečnost, že vše šlo mimo kostelní peníze – podle farní kroniky totiž umělec a řemeslníky pracující na výstavbě nového oltáře s Božím hrobem

platil tehdejší farář Josef Dědek, zatímco materiál a ostatní náklady s tím spojené patron Karel Bernard Serényi.¹⁰⁴

Závěr

Veřejnosti dosud neznámé účetní deníky kostela Všech svatých v Miloticích poukázaly na nová fakta ohledně ohradní zdi chrámu a na velkou renovaci kostela v roce 1742, jež byla propojena s druhou barokní přestavbou milotického zámku. Přestavba fary, založení děkanství a obnova kostela ukazují další rozměr snah Karla Antonína Serényiho (1681–1746) vytvořit z Milotic své vskutku reprezentační sídlo. Nakolik se však Karel Antonín v těchto sírkevně-správních a církevně-stavebních záležitostech sakrálních staveb konkrétně angažoval, dosud říct nemůžeme.

Interiér milotického kostela získal svou dnešní podobu za patrona Františka Ludvíka Serényiho, vysokého církevního hodnostáře, a druhého milotického děkana Bartoloměje Josefa Goltmanna. Prameny potvrdily autorství Josefa Sterna, Františka Vavřince Korompaye, Ondřeje Schweigla, Ondřeje Bleibergera a jiných. Nové informace také upozornily, že dosavadní datace vybavení kostela do období kolem 1765 je neudržitelná,¹⁰⁵ a je nutné ji posunout do let 1767 až 1775, respektive na počátek 19. století (oltář sv. Kříže).

Nová zjištění v případě milotického kostela poukázala na orientaci objednavatelů ve prospěch brněnských umělců. A to i přesto, že František Ludvík Serényi, kanovník brněnské kapituly a probošt olomoucké kapituly, měl kontakt na oba umělecké „tábory“.

Původ snímků – Photographic Credits: 1, 2, 4, 5, 7, 8: Seminář dějin umění, Masarykova univerzita – Tomasz Zwyrtke; 3, 6: Václav Lunga

Poznámky

* Studie vychází z autorova dosud neuveřejněného výzkumu stavebních dějin milotického kostela a vznikla rozšířením komentáře k heslům týkajících se Milotic v katalogu výstavy Josef Stern (1716–1775), kterou pořádalo Arcidiecézní muzeum v Kroměříži ve dnech 5. června – 28. září 2015; viz pozn. 1. Velký dík patří Pavlu Suchánkovi za jeho odborné rady, postřehy a připomínky k obsahu této stati.

¹ Vlasta Kratinová, *Malířství 18. století na Moravě ze sbírek Moravské galerie* (kat. výst.), Moravská galerie v Brně 1968. – Vlasta Kratinová, *Barok na Moravě. Malířské a sochařské návrhy z moravských sbírek* (kat. výst.), Národní galerie v Praze 1986. – Pavel Preiss (rec.), *Výstava malířství 18. století na Moravě ze sbírek Moravské galerie*, Umění XVII, 1969, s. 98–102. – Miloš Stehlík, *Sochařství*, in: Ivo Krsek – Zdeněk Kudělka – Miloš Stehlík – Josef Válka, *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996, s. 77–111. – Ivo Krsek, F. A. Maulbertsch und Josef Stern, *Umění XXIII*, 1975, s. 437–443. – Ivo Krsek, *Malířství pozdního baroka na Moravě*, in: *Dějiny českého umění II/2*, Praha 1989, s. 790–816. – Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 (J–N)*, Praha 1999, s. 518–520. – Michaela Loudová, *Malíř Josef Stern (1716–1775)*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2000. – PA [Petr Arijčuk], in: Michaela Šeferisová Loudová (ed.), *Josef Stern (1716–1775)*, Olomouc 2015, s. 93–94, č. kat. II.7, obr.

² PA [Petr Arijčuk], in: Šeferisová Loudová 2015 (pozn. 1), s. 93–94, č. kat. II.7. – MŠL [Michaela Šeferisová Loudová], in: Šeferisová Loudová 2015 (pozn. 1), s. 160–163, č. kat. IV.14.1, IV.14.2, IV.14.3, obr.

³ Kromě autora pátral nejnověji Tomáš Jeřábek, a to ve fondech *Arcibiskupství Olomouc* a *Arcibiskupská konsistoř Olomouc* (dále jen ACO) uložené v Zemském archivu v Opavě, pobočka Olomouc (dále jen ZAO Olomouc), a ve fondu *Velkostatek Milotice* v Moravském zemském archivu v Brně (dále jen MZA Brno). Více viz Tomáš Jeřábek, *Milotice – nová archivní zjištění* (nepublikováno). Autor této statě prozkoumal také nezpracovaný a Jeřábekem neprozkoumaný fond *Farní úřad Milotice* ve Statním okresním archivu Hodonín (dále jen SOKA Hodonín), který však nic nového nepřinesl.

⁴ Účetnictví kostela pro 18. století je uloženo v budově Římskokatolického farního úřadu Milotice – archivu (dále jen ŘFÚM-a). Nedochovalo se však kompletně, chybí léta 1726–1739. Pro období 1695–1725 jsou účty vedeny, třebaže velmi stručně, v knize *Kniha Kostela Milotickeho Do kteresžto se Poczty Duchodův Kostelnich Totíž Chramův Panie Milotickeho, Wilkosskeho a Mistržynskeho Pro Dobry Poržadek a Wicžnau Pamatku Na Čizto v Pisugi*

[...] *Anno 1695*. Účetnictví za jednotlivé roky 1740–1770 (1771, 1772 a 1775) je zachyceno vždy v několikastránkovém konvolutu, zpravidla nadepsaném jako *Poczeth Chramu Panie Miloczkého*. Od 1771 (do 1815) je účetnictví vedeno v knize *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*.

⁵ ŘFÚM-a, konvolut *Status Beneficij, Aedium, Agrorum et Pratorum Parochialium* [...] 29. Junii ad 2. Julii 1780.

⁶ Ibidem, kniha *Matrica Rerum, Fructuum, Decimarum, Bonorum Mobilium et Immobiliium, Proventuum Omnium, nec non Divinorum ac Onerum* [...] *tam Ecclesiae, quam Parochiae Miloticzensis, Filialis Mistržinensis, necn Commendatae Vlkossensis*, založená 1715 (chronogram, fol. 4). Kniha však obsahuje i tzv. matriku Břitomskou – popis milotického kostela a beneficia z roku 1673.

⁷ Václav Lunga, *Mešní a dobročinné fundace z let 1724–1943 jako jeden z projevů zbožnosti farnosti Milotice*, (diplomová práce), FF OU, Ostrava 2012.

⁸ ŘFÚM-a, konvolut *In nomine SSae. et Indiuidvae Trinitatis Patris et Filii et Spiritus sancti Amen. Matrika Rerum et proventuum Ecclesiarum et Parochiarum uti* [...] *Anno post partum Virgineum 1673*.

⁹ Ibidem, kniha *Matrica Rerum, Fructuum* [...], fol. 114.

¹⁰ Roku se 1697 se z kostelní pokladny vydalo 378 zl., 1698 240 zl., 1699 457 zl., 1700 466 zl., 1701 364 zl., 1702 už jenom 176 zl., 1703 160 zl. a v dalších letech vydání činilo v průměru 30–40 zl. ŘFÚM-a, kniha *Kniha Kostela Milotickeho* [...], roky 1697–1703.

¹¹ ŘFÚM-a, kniha *Matrica Rerum, Fructuum* [...], fol. 114–115.

¹² Na to upozornil již Tomáš Jeřábek (pozn. 3), s. 1.

¹³ ŘFÚM-a, kniha *Matrica Rerum Fructuum* [...], fol. 6. V osáriu se podle inventáře z roku 1717 nacházel „stary“ tabernákl černé barvy s křížem. Ibidem, fol. 10.

¹⁴ Sousoší tvořil kříž s na plechu namalovaným Kristem a kamenné sochy Panny Marie a sv. Jana Evangelisty (pilíře, na nichž ještě dnes stojí, pochází na základě informací z kroniky ze starého kostela). Tato Malá Kalvárie stála celkem 76 zlatých 24 kr. ŘFÚM-a, kniha *Matrica Rerum Fructuum* [...], fol. 17. Někdy po roce 1717 byl kříž s plechovým korpusem nahrazen křížem kamenným, jenž zde stojí dodnes.

¹⁵ Srov. Samek (pozn. 1), s. 520.

¹⁶ Samek Schweiglovy sochy datuje do šedesátých let 18. století; viz ibidem.

¹⁷ Roku 1776 založil neznámý dobrodinec fundaci na udržování soch sv. Floriána, Izidora a Josefa, které „auf der Kyrch-Hofs Mauer stehen“. ŘFÚM-a, kniha *Poczeth Na Rozlične Fundaczi 1771*, rok 1776, část *Neuer Empfang*. Na sochu sv. Anny, sv. Jana Křtitele, Jana Nepomuckého a sousoší Malé Kalvárie nařídil zřízení nadace až farář Bartoloměj Josef Goltmann (farářem 1757–1797) ve svém testamentu z roku 1794. Ibidem, *Abschrift* – Ga Bartholo-

mey Joseph Goltman [...]. Poslední vůle. Bod č. IX., 18. Martz 1794.

¹⁸ Rudolf Hurlt a kol., *Kyjovsko*, Brno 1970, s. 386.

¹⁹ Srov. ZAO Olomouc, fond ACO, kart. 4627, fol. 115–116.

²⁰ ŘFÚM-a, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*, rok 1802, oddíl *Ausweis dieses Vermögens Standes*.

²¹ *Ibidem*, rok 1803, oddíl *Ausweis dieses Vermögens Standes*.

²² ZAO Olomouc, fond ACO, kart. 4627, fol. 115–116.

²³ *Ibidem*, fol. 155–157. Patrně na základě těchto písemností Bohumil Samek a jiní usoudili, že v roce 1804 došlo k výstavbě nové ohradní zdi, třebaže se v žádosti o budování nové zidky nic nehovořilo.

²⁴ ŘFÚM-a, konvolut *Beschreibung der Millotitzer Pfarrkirche und ihres ganzen gegenwärtigen Standes [...] im Jahre 1804*, oddíl I. *Beschreibung der Millotitzer Pfarrkirche und ihres ganzen gegenwärtigen Standes*, pododdíl A.

²⁵ *Ibidem*, pododdíl D.

²⁶ ŘFÚM-a, kniha *Kronika farnosti Milotické*, část *Beschreibung der Millotitzer Kirche und allen ihren Mobilien*, oddíl *Die Kirche betreffend*. Tento popis vyhotovil farář Martin Hladký 26. července 1816.

²⁷ *Ibidem*, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*, rok 1813, oddíl *Ausweis dieses Vermögens Standes*. Oprava však byla opět posunuta, zřejmě z důvodu výměny faráře. Nový správce farního benefícia pater Martin Hladký (farářem 1814–1823) vyhotovil 28. července 1814 žádost konzistorií o využití kostelní hotovosti na různé opravy, včetně zdi okolo kostela. Zde se také dozvídáme důvody dosavadních odkladů: válka a z ní vyplývající jiné starosti a povinnosti sedláků. Zeď se prý díky neustále odsouvaným opravám nachází v nebezpečném stavu, mluví se doslova o rozštěpení („Spaltung“) a rozkladu („Trennung“). ZAO Olomouc, fond ACO, kart. 4627, fol. 151–152. Poněvadž byl rok 1814 deštivý, musela být kýchána oprava zdi stejně jako bílení kostela znovu odloženo. ŘFÚM-a, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*, rok 1814, část *Ausgabe*, oddíl *Auf neue Einrichtungen*.

²⁸ *Ibidem*, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buch von Jahre 1815*, rok 1817, část *Ausgabe*, oddíl *Auf Reparaturen*.

²⁹ Snahy o demolici ohradní zdi se objevují ještě v roce 1887 a také za totalitu ve 20. století. Miroslava Bočková – Veronika Selucká, *Milotice 1341–1945*, Milotice 2003, s. 106.

³⁰ Neznámo kdy byl zrušen vchod v jižní části zdi, v roce 1893 byla od panského dvora na kostelní zeď přenesena socha sv. Vendelína od Ondřeje Schweigla a v osmdesátých letech 20. století také socha sv. Libora z dubňanského katastru; viz Václav Lunga, *K sakrálním památkám Milotice postavených do roku 1939*, Milotice 2010 (nepublikováno), s. 32–33.

³¹ Srov. ŘFÚM-a, kniha *Matrica Rerum, Fructuum [...]*, fol. 5

³² Publikovaná například in: Tomáš Jeřábek, *Barokní zámek Milotice*, Brno 2010², s. 7. – Samek (pozn. 1), s. 511.

³³ ŘFÚM-a, konvolut *Pocžeth Chramu Panie Miloczkého. Na wsseligaký Pržygem, a Wydanj od Roku 1740 až do Roku 1753 Skrz Čtrnaste Rokú Totiž ut intus*, rok 1742, část *Wydanj*, oddíl *Extra Wydanj*.

³⁴ Jeřábek (pozn. 32), s. 14.

³⁵ Bohumil Měchura, *Dějiny farnosti Místřín – Svatobořice*, Místřín – Svatobořice 2014³, s. 8.

³⁶ Bernarda Etgense zmiňuje už Zdeněk Kudělka, *Drobnosti k barokní architektuře Moravy II, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity F25*, 1981, s. 47.

³⁷ MZA Brno, fond *Sbírka matrik*, sg. 5642, rok 1760, nefol.

³⁸ Např. Jeřábek (pozn. 32), s. 9 a dále.

³⁹ Samek (pozn. 1), s. 518.

⁴⁰ Srov. např. <http://www.hodonin.ic.cz/ZrnkaZrnicka/Texty301-End/301.html> (vyhledáno 24. 5. 2015).

⁴¹ ŘFÚM-a, konvolut *Pocžeth Chramu Panie Miloczkého [...] od Roku 1740 až do Roku 1753 [...]*, rok 1742, část *Wydanj*, oddíl *Extra Wydanj*.

⁴² *Ibidem*. Je začtenováno za malování dvou stran věže (9 zl.), za výměnu dvou hodinových ručiček („Zeigru“) (4 zl. 20 kr.) a za opravu hodin liténickému hodináři (8 zl.).

⁴³ *Ibidem*. Kromě menších dobrodinců daroval na renovaci kostela v roce 1742 děkan a farář Karel Kryštof Ležatka částku 694 zl. 16 kr. *Ibidem*, část *Extra Pržygem*.

⁴⁴ ŘFÚM-a, kniha *Matrica Rerum, Fructuum [...]*, fol. 5–6.

⁴⁵ *Ibidem*, fol. 77.

⁴⁶ ŘFÚM-a, list *Anhang Zu der Millotitzer Kirche und Pfarr Beschreibung*, 1ten März 1806. – Jeřábek (pozn. 3), s. 2.

⁴⁷ ŘFÚM-a, konvolut *Pocžeth Chramu Panie Miloczkého [...] od Roku 1740 až do Roku 1753 [...]*, rok 1744, část *Wydanj*.

⁴⁸ *Ibidem*, kniha *Matrica Rerum, Fructuum [...]*, fol. 91.

⁴⁹ Goltmann se narodil kolem 1724 ve Bzenci, v letech 1747–1757 působil v Miloticích jako kooperátor, od 1757 až do své smrti v roce 1797 jako farář a děkan.

⁵⁰ Magda Bartošiková, *Genealogický rozbor rodu Serényi von Kiss-Serényi*, (bakalářská práce), FF OU, Ostrava 2009, s. 22.

⁵¹ Lunga (pozn. 7) s. 30–32. – Olga Vlasáková (ed.), *750 let obce Vlkoš*, Vlkoš 1998, s. 14 a 20–22.

⁵² Zaúčtovány jsou následující položky: nákup 300 kusů cihel (1 zlatý 30 kr.), zednické práce (5 zlatých 34 kr.), utěšňování oltářního kamene (1 zlatý 39 kr.), instalace nových mramorových stupňů (50 zlatých), mramorování (80 zlatých), dovezení „mramoru“ (32 kr.), třicet dva dnů nádenických prací (9 zlatých 54 kr.), rám k obrazu Nejsv. Trojice (51 kr.) a jiné stolařské práce (37 kr.). ŘFÚM-a, konvolut *Pocžeth Chramu Panie Myllotského Na Wsselyjaky Pržygem a Wydanj Kostelnich Peniez od 1. January až do Posledího Xmbri Rokú Panie 1767*, část *Wydanj*.

⁵³ *Ibidem*, konvolut *Pocžeth Chramu Panie Myllotského Na Wsselyjaky Pržygem a Wydanj Kostelnich Peniez od 1ního January až do Posledího Decembris Rokú Panie 1768*, část *Nowý Pržygem Rozlycnyj*.

⁵⁴ *Ibidem*, část *Wydanj*.

⁵⁵ V Miloticích v této době fungovalo bratrstvo sv. Františka Serafinského a bratrstvo sv. Anny.

⁵⁶ V roce 1769 se ještě dávalo „sklo“ na oltář Nejsvětější Trojice (snad se jednalo o zasklení obou oltářních pláten). ŘFÚM-a, konvolut *Pocžeth Chramu Panie Myllotského Na Wsselyjaky Pržygem a Wydanj Kostelnich Peniez od 1ního January až do Posledího Decembris Rokú Panie 1769*, část *Wydanj*.

⁵⁷ Konzultace s Milošem Stehlíkem na téma výzdoby kostela v Miloticích proběhla 19. března 2014. Viz též Stehlík (pozn. 1), s. 106.

⁵⁸ Arijčuk (pozn. 1), s. 93–94.

⁵⁹ Samek (pozn. 1), s. 513 a 516.

⁶⁰ Příčinou výměny barokního oltářního plátna za nové mohlo být silné znečištění, způsobené svícemi – tento boční mariánský oltář byl hned po hlavním oltáři v kostele nejpoužívanější. Stávající obraz Piety pořízený administrátorem Vincencem Janalíkem (1804–1855) byl objednan někdy v období revoluce 1848/1849. Do kostela byl umístěn a vysvěcen na podzim 1849. SOKa Hodonín, fond *Farní úřad Milotice*, ev. č. 13159, deník bohoslužeb z let 1845–1855 (název nečitelný), nefol., rok 1849, Dominica XIX Pentec.

⁶¹ Arijčuk (pozn. 1), s. 94. Rotter mohl ovšem vyhotovit původní obraz Piety, třebaže pro to máme velmi chatrný důkaz: farář Josef Dědek v roce 1804 popisuje, že Pietu maloval stejný „štětec“ jako obraz Nejsvětější Trojice. ŘFÚM-a, inventář *Beschreibung der Millotitzer [...] 1804*, oddíl I., pododdíl B.

⁶² ŘFÚM-a, inventář *Beschreibung der Millotitzer [...] 1804*, oddíl I., pododdíl B.

⁶³ ZAO Olomouc, fond ACO, č. knihy 201, fol. 11–12.

⁶⁴ ŘFÚM-a, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*, rok 1772, část *Gyne Wydanj Neobyczegne*. Okna byla měněna v průběhu let 1772–1773 v celém kostele.

⁶⁵ V účetnictví se mluví o broušení dvou bočních oltářů a těžko by se jednalo o boč. oltáře Panny Marie Bolestné a Nejsvětější Trojice, které byly dokončeny před šesti lety. *Ibidem*, rok 1774, část *Ausgab*, oddíl *Auf Reparation und Einrichtung der Kyrchen*, pododdíl *Marmalyrer*.

⁶⁶ *Ibidem*, pododdíl *Nach Andere Auszgaaben*.

⁶⁷ *Ibidem*, část *An Verschiedenen Empfängen*.

⁶⁸ Např. Samek (pozn. 1), s. 519–520.

⁶⁹ Viz pozn. 57. Dále Arijčuk (pozn. 1), s. 93–94.

⁷⁰ Obraz Jana Sarkandra je doložen kolem 1763 také v oratoři milotického zámku, jehož kapele je zasvěcena právě sv. Janu Nepomuckému. Veronika Selucká, *Sylabus pro průvodce SZ Milotice*, Milotice 2006 (nepublikováno), s. 5. K historii beatifikace Jana Sarkandra viz např. *Kněz a mučedník Jan Sarkander. Sborník ke svatořečení*. Olomouc 1994.

⁷¹ Za toto upozornění děkuji Mgr. Martinu Matějkovi. Autor této stati se domnívá, že Jan Sarkander je přítomný také na Sternově modelu pro milotický

obraz Všech svatých, které je dnes uloženo v Moravské galerii. Sarkanderovi jistě patří hlava s tonzурou v dolní části vykukující zpoza sv. Františka z Assisi a pohlízející na sv. Jana Nepomuckého. Jan Nepomucký na Sarkandera ukazuje prstem. Na výsledek oltářním obraze byl mučedník Jan Sarkander nahrazen sv. Ludvíkem.

⁷² ZAO Olomouc, fond ACO, č. knihy 201, fol. 11–12.

⁷³ Děkanská matrika z roku 1780 (vznikla při generální vizitaci ve dnech 29. června – 2. července toho roku) už oltáře uvádí na správném místě. ŘFÚM-a, konvolut *Status Beneficii, Aedium* [...] 1780, část XII. *De Statu Ecclesiarum*.

⁷⁴ ZAO Olomouc, fond ACO, č. knihy 201, fol. 11.

⁷⁵ Ibidem, fol. 12.

⁷⁶ Nepřispěním by Goltmann kromě jiného vybočoval z řad svých předchůdců – kupříkladu předchozí farář a první milotický děkan Karel Kryštof Ležatka (zemřel 1757), pod nímž Goltmann působil 10 let na místě kooperátora, daroval na obnovu kostela v roce 1742 částku 694 zlatých a z jeho pozůstatosti šlo 1757 na chrám dalších 1431 zlatých. ŘFÚM-a, konvolut *Pocžeth Chramu Panie* [...] *od Roku 1740 až do Roku 1753* [...] rok 1742, část *Extra Pržygem*. – Ibidem, konvolut *Pocžeth Chramu Panie Myllotskýho Na wsselygaky Pržygem a wydani Kostelnich Peniez od 1niho January až do Posledniho Decembris Roku 1757*, část *Nowy Pržygem*.

⁷⁷ Šeferisová Loudová (pozn. 2), s. 163.

⁷⁸ K počtě sv. Jana Nepomuckého byl 1748 v Miloticích zřízen špitál, zámecká kaple vysvěcená znovu 1765 nese rovněž patrocinium sv. Jana z Nepomuku a přibližně ve stejné době byly pořízeny dvě kamenné sochy tohoto světce, z nichž jedna byla umístěna na ohradní zeď kostela a pro druhou vznikla tzv. poklona ve zdi obklopující zámeckou bažantnici. Viz např. Samek (pozn. 1), s. 518–520.

⁷⁹ Srov. Ivo Krsek, in: Krsek – Kudělka – Stehlík – Válka (pozn. 1), s. 142.

Na tuto skutečnost poukázala také Michaela Šeferisová Loudová; viz Šeferisová Loudová (pozn. 2), s. 163.

⁸⁰ V účetním zápise stojí: *Dem H. Joseph Stern Von Brünn, Vor das Byld, deren Allen Heyl. Gottes, Contractmässig Gegebe 178 fr.* ŘFÚM-a, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*, rok 1774, část *Ausgaab*, oddíl *Auf Reparation und Einrichtung der Kyrchen*, pododdíl *Maaler*.

⁸¹ Položka v účtech zapsána jako: *Dem H. Frantz Krompeyer Von Brünn, Vor das Byld des Heyl Aloisii undt Alexii 16 fr.* ŘFÚM-a, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*, rok 1774, část *Ausgaab*, oddíl *Auf Reparation und Einrichtung der Kyrchen*, pododdíl *Maaler*.

⁸² Popis položky: *Dem H. Andreas Schweigl Von Brünn, Vor seine Arbeith zum Hohen Altar 250 fr.* ŘFÚM-a, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*, rok 1774, část *Ausgaab*, oddíl *Auf Reparation und Einrichtung der Kyrchen*, pododdíl *Byldthauer*.

⁸³ Popsáno: *Item für die Arbeith in die 2 Muschn, dann Über die Sacristay Thier, Item Zum Sanct Johann, undt Franciscus zu gegeben 2 Stk undt 6 Stk Reliquiarien 82 fr.* Ibidem.

⁸⁴ Ibidem, pododdíl *Dieschler*.

⁸⁵ Ibidem, pododdíl *Byldthauer*.

⁸⁶ Ibidem, pododdíl *Stein Metzger*.

⁸⁷ Ibidem, pododdíl *Marmalyrer*. Havlíček také „vybrušoval“ dva boční oltáře, jak už bylo řečeno dříve (8 zlatých 24 kr.).

⁸⁸ Ibidem, pododdíl *Stafyhrrer*.

⁸⁹ Ibidem, pododdíl *Dieschler*.

⁹⁰ ŘFÚM-a, kniha *Matrica Rerum, Fructuum* [...], fol. 5.

⁹¹ ŘFÚM-a, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*, rok 1774, část *Ausgaab*, oddíl *Auf Reparation und Einrichtung der Kyrchen*, pododdíl *Die Mauer*.

⁹² ŘFÚM-a, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*, rok 1776, část *Ausgaab*, oddíl *Auf Reparation und Einrichtung der Kyrchen*.

⁹³ ŘFÚM-a, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*, rok 1774, část *Ausgaab*, oddíl *Auf Reparation und Einrichtung der Kyrchen*.

⁹⁴ Ibidem, část *Neuer Empfang*, oddíl *An Verschiedenen Empfängen*.

⁹⁵ ŘFÚM-a, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*, rok 1775, část *Ausgaab*, oddíl *Auf Reparation und Einrichtung der Kyrchen*.

⁹⁶ ŘFÚM-a, kniha *Millotitzer Kirchenrechnungs Buchl*, rok 1785, část *Ausgaben*, oddíl *Zusammen Ziehung Deren Samentlichen Ausgaben*.

⁹⁷ ŘFÚM-a, konvolut *Beschreibung der Millotitzer* [...] 1804, oddíl I., pododdíl D.

⁹⁸ Ibidem. – ŘFÚM-a, kniha *Kronika farnosti Milotické*, část *Beschreibung der Millotitzer Kirche und allen ihren Mobilien* (1816), oddíl *Die Kirche betreffend*.

⁹⁹ Tomu nasvědčuje nápis na jediném dochovaném zvonu z této doby:

„Nákladem velkého patrona kostela Karla Serényiho de Kiss-Serényi“ („Expensis magni patroni Karoli Serényi de Kiss-Serényi“). Vyobrazení jsou na něm křestní patronové Karla Bernarda Serényiho a jeho manželky Marie, roz. Révay: sv. Karel Boromejský a Panna Maria.

¹⁰⁰ ŘFÚM-a, kniha *Matrica Rerum, Fructuum* [...], fol. 105. Iniciátorem obnovy sanktusníku, která přišla tehdy celkem na 448 zl. 53 kr. vídeňské měny, byl farář Filip Pokorný (farářem 1823–1856).

¹⁰¹ ŘFÚM-a, kniha *Matrica Rerum, Fructuum* [...], fol. 91.

¹⁰² ŘFÚM-a, kniha *Kronika farnosti Milotické*, rok 1930.

¹⁰³ Viz pozn. 57.

¹⁰⁴ Oba zmínění při této příležitosti zaplatili také štafírování varhanní skříně, jež prý doposud štafírována nebyla. ŘFÚM-a, kniha *Matrica Rerum, Fructuum* [...], fol. 91.

¹⁰⁵ Nejnověji tak bylo datováno v případě Sternových obrazů pro milotický kostel v původní verzi hesel katalogu výstavy Josefa Sterna *Josef Stern (1716–1775)*.

Figures: 1 – Interior of the parish church of All Saints in Milotice, 1767–1775; 2 – Josef Rotter, Andreas Schweigl a others, Altar of Holy Trinity, 1767–1768, painting before 1763. Milotice, parish church of All Saints; 3 – Colouring and polishing of the mensa and the retable of the altar of Our Lady of Sorrows, before 1744 (mensa), 1767 (retable). Milotice, parish church of All Saints; 4 – Josef Stern, Franz Lorenz Korompay, Andreas Schweigl a others, Altar of Saint John Nepomucene, 1770–1774. Milotice, parish church of All Saints; 5 – Josef Stern, Franz Laurenz Korompay, Andreas Schweigl a others, Altar of Saint Bartholomew the Apostle, 1770–1774. Milotice, parish church of All Saints; 6 – Extension of the altar of Saint Bartholomew the Apostle – detail, 1770–1774. Milotice, parish church of All Saints; 7 – Franz Laurenz Korompay, Saint Odile of Alsace, painting on the predella of the altar of Saint John Nepomucene, circa 1774. Milotice, parish church of All Saints; 8 – Franz Laurenz Korompay, Saint Wendelin of Trier, painting on the predella of the altar of Saint Bartholomew the Apostle, circa 1774. Milotice, parish church of All Saints; 9 – Andreas Schweigl, Altar of Holy Cross, 1808. Milotice, parish church of All Saints